

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА
ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.13

Н.Л. Боржецька

аспірант кафедри правосуддя та
кримінально-правових дисциплін
Інституту права
ім. І. Малиновського
Національного університету
«Острозька академія»

**ПОДАННЯ ТА РОЗГЛЯД КЛОПОТАНЬ
НА ЕТАПІ ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Одним з найменш врегульованих на нормативному рівні, гостро дискусійних в теорії і неоднозначно вирішуваних на практиці є питання щодо подання та розгляду клопотань учасників кримінального провадження на етапі завершення досудового розслідування.

Питанню клопотань в кримінальному процесі присвячують свої роботи такі науковці, як М. С. Белоковильський, О. В. Єні, Д. В. Смагіна, В. О. Попелюшко, О. В. Хімичева, а питанню розгляду клопотань на досудовому розслідуванні – Т. В. Варфоломеева, Н. А. Власова, А. Ю. Строган, О. О. Максимов тощо. Як безспідставно стверджує Н. А. Власова, «більшість клопотань заявляється під час ознайомлення обвинуваченого і його захисника з матеріалами кримінальної справи..., що пояснюється об'єктивними причинами: оцінити всю сукупність доказів, які є в розпорядженні органів розслідування, сторона захисту може тільки після ознайомлення зі всіма матеріалами справи, а, отже, тільки після цього подати клопотання, що забезпечують реалізацію її прав на захист» [1, с. 46]. Тому особливої уваги заслуговує з'ясування питання подання слідчому, прокурору клопотань і їх розгляд саме на етапі завершення досудового розслідування відповідно до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК

України). Таким чином, метою даної статті є з'ясування окремих теоретичних та практичних проблем подання слідчому, прокурору клопотань та їх розгляд на етапі завершення досудового розслідування.

Глава 24 КПК України, три перші параграфи якої присвячені висвітленню питання процесуального порядку закінчення досудового розслідування, не регламентує процедури подання слідчому, прокурору клопотань та їх розгляду на етапі завершення досудового розслідування. Це породжує складнощі в правозастосовчій практиці і неоднозначне тлумачення в теорії кримінального процесу стосовно права учасників кримінального провадження на подання клопотань на етапі завершення досудового розслідування та, відповідно, обов'язку слідчого і прокурора щодо розгляду даних клопотань.

Проте право на подання клопотань передбачене в п. 12 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, ч. 1 ст. 47, п. 4 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59, ч. 3 ст. 61, ч. 3 ст. 62, ч. 3 ст. 63, ч. 1 ст. 64, п. 7 ч. 3 ст. 641 КПК України, які визначають процесуальний статус підозрюваного, його законного представника, захисника підозрюваного, потерпілого, представника потерпілого, законного представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, представника цивільного позивача, цивільного відповідача, законного представника цивільного позивача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Даному праву кореспондує обов'язок слідчого та прокурора розглянути клопотання і прийняти відповідні рішення (п. 9 ч. 2 ст. 36 та п. 8 ч. 2 ст. 40 КПК України).

Право на заявлення учасниками кримінального провадження клопотань і обов'язок слідчого, прокурора їх вирішити – загальне (одна із загальних умов досудового розслідування – ст. 220 КПК України). Тому дане право, на наш погляд, поширюється і на етап завершення досудового розслідування, під час якого підозрюваний, його законний представник, захисник підозрюваного, потерпілий, представник потерпілого, законний представник потерпілого, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник цивільного позивача, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право подавати клопотання, а

слідчий, прокурор – зобов'язані їх розглянути. У зв'язку з цим не основою на законі видається позиція про те, що «в новому КПК не передбачено можливості ані заявлення клопотань про доповнення слідства, ані провадження слідчих дій після надання доступу до матеріалів» [2, с. 22]. Правильною слід визнати хоча й незначну за обсягом, але промовисту за суттю практику заявлення та розгляду клопотань суб'єктами кримінального провадження під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, за якою письмові клопотання приєднуються до матеріалів досудового розслідування, а усні фіксуються в протоколі про надання доступу до матеріалів (додаткових матеріалів) досудового розслідування чи в протоколі про надання доступу до матеріалів (додаткових матеріалів) досудового розслідування та ознайомлення з матеріалами досудового розслідування.

Поширення загальних положень досудового розслідування, а також загальних положень, які визначають процесуальний статус суб'єктів кримінального провадження, на етап завершення досудового розслідування видається цілком логічним. Правда, КПК України містить окремі дещо неузгоджені приписи норм, які стосуються завершення досудового розслідування, що породжує дискусії серед процесуалістів-теоретиків та неоднозначну практику правозастосовувачів при вирішенні питання про можливість застосування на етапі завершення досудового розслідування ст. 220 КПК України. Так, стадія досудового розслідування, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, закінчується «закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності». А ч. 1 ст. 290 КПК України зобов'язує прокурора або слідчого за дорученням прокурора повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, «про завершення досудового розслідування» і про надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Таким чином залишаючи поза процесуальною стадією досудового розслідування здійснення низки процесуальних та

організаційно-процесуальних дій і прийняття рішень, які визначають зміст етапу завершення досудового розслідування (наприклад, при закінченні досудового розслідування направленням до суду обвинувального акта – відкриття матеріалів іншій стороні, заявлення і розгляд клопотань, складення обвинувального акта, надання його копії та копії реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику, передання обвинувального акта до суду). Тому більш правильною, з огляду на норми чинного КПК України, слід визнати правозастосовчу практику, відповідно до якої слідчий, прокурор у повідомленні про завершення досудового розслідування робить вказівку на те, що досудове розслідування «завершується», а не уже «завершене».

Для належного врегулювання на нормативному рівні питання про право учасників кримінального провадження заявляти клопотання на етапі завершення досудового розслідування ст. 290 КПК України слід доповнити нормами, які б прямо передбачали право заявляти клопотання слідчому, прокурору про виконання будь-яких процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень підозрюваним, його захисником, законним представником, захисником особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, потерпілим, його представником та законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільним позивачем, його представником та законним представником, цивільним відповідачем, його представником як під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, так і після ознайомлення з матеріалами досудового розслідування і до моменту надання копії обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та копії реєстру матеріалів досудового розслідування даним суб'єктам провадження, а також обов'язок слідчого, прокурора розглянути такі клопотання, та містили вказівку на ст. 220 КПК України, як таку, що визначає порядок розгляду клопотань під час досудового розслідування.

В КПК України відсутні також спеціальні норми, які б визначали

особливості подання слідчому, прокурору клопотань та їх розгляду на етапі завершення досудового розслідування у формах закриття кримінального провадження та направлення до суду клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. При закінченні досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження слідчий, прокурор перед прийняттям відповідної постанови не зобов'язаний повідомляти учасникам кримінального процесу про наявність підстав для закриття кримінального провадження і здійснювати процедуру відкриття матеріалів іншій стороні. Тому клопотання подаються учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування аж до прийняття постанови про закриття кримінального провадження за правилами, визначеними ст. 220 КПК України, а після прийняття постанови про закриття кримінального провадження та надіслання її копії вказаним у ч. 6 ст. 284 КПК України особам, вона може бути оскаржена цими особами у визначеному главою 26 КПК України порядку.

Параграф 2 глави 24 КПК України, норми статей якого визначають порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності, також не згадує про можливість заявлення клопотань про доповнення слідства і взагалі не передбачає застосування процедури відкриття матеріалів іншій стороні. На практиці ж слідчі, посилаючись на ст. 290 КПК України, проводять процедуру відкриття матеріалів іншій стороні і у випадку закінчення досудового розслідування направленням до суду клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. В протоколі про надання доступу до матеріалів досудового розслідування та в протоколі ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, які складаються за результатами відкриття матеріалів іншій стороні, учасники кримінального провадження можуть сформулювати свої клопотання про доповнення розслідування. Подання таких клопотань в даному випадку не означатиме, що підозрюваний принципово заперечує проти закриття провадження у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності, а свідчитиме лише про необхідність з'ясування окремих, важливих з його точки зору обставин. Це не суперечить положенню ч. 2 ст. 286 КПК України, оскільки в ньому йдеться, дослівно, про: «проведення

досудового розслідування у повному обсязі».

Процедура розгляду клопотань, що подаються слідчому, прокурору на етапі завершення досудового розслідування, повинна відбуватися в загальному порядку розгляду клопотань під час досудового розслідування, визначеному ст. 220 КПК України. Проте вказана процедура не отримала в законі свого повного, завершеного урегулювання.

По-перше, КПК України в ст. 220 не згадує про цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, в той же час як ч. 3 ст. 61, ч. 3 ст. 62, ч. 3 ст. 63 та ч. 1 ст. 64 КПК України, передбачають їх право на подання клопотання під час досудового розслідування, в т.ч. на етапі завершення досудового розслідування. Для уникнення проблем застосування даної статті в ч. 1 ст. 220 КПК України варто вказати цих учасників.

По-друге, на відміну від положень п. 12 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, ч. 1 ст. 47, п. 4 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59, ч. 3 ст. 61, ч. 3 ст. 62, ч. 3 ст. 63, ч. 1 ст. 64, п. 7 ч. 3 ст. 64 КПК України, котрі не містять виключного переліку питань, що становлять зміст клопотань учасників кримінального провадження, в ст. 220 КПК України предмет клопотань зведений лише до «виконання будь-яких процесуальних дій». Таким чином по суті ст. 220 КПК України не передбачає права визначених в ній учасників кримінального провадження клопотати перед слідчим, прокурором про прийняття того чи іншого рішення. Виконання дії і прийняття рішення в КПК України розмежовуються. Не ототожнюючи інститути клопотань та скарг у кримінальному процесі, варто підкреслити, що для кримінального провадження України характерний інститут оскаржень не лише дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування, але й оскарження прийнятих ними рішень. З огляду на це, ст. 220 та п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України потребують внесення відповідних змін. Як справедливо зазначає Н. А. Власова, «предметом клопотання може бути не тільки прохання про виконання процесуальної дії чи утримання від неї, але й прохання про прийняття процесуального рішення» [1, с. 41].

Право на справедливий суд відповідно до п. «б» ч. 3 ст. 6 Конвенції

про захист прав людини і основоположних свобод включає право «кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення ... мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту». «Можливості, необхідні для підготовки захисту», на наш погляд, передбачають також можливість підготовки клопотань, адже «заявлення клопотань... не лише один із дієвих, а й найпоширеніший засіб захисту у формі участі в доказуванні взагалі та на досудовому слідстві зокрема» [3, с. 399].

Враховуючи наведене слід зазначити, що в кримінальних процесуальних законах іноземних держав питання подання та розгляду клопотань на етапі завершення досудового розслідування здебільшого має своє детальне правове урегулювання. Так, в ч. 2 ст. 175 КПК Франції сторонам з моменту повідомлення їм про закінчення слідства надається двадцять днів для подання клопотань. При цьому для вирішення питання про предмет, зміст таких клопотань, а також порядок їх подання та розгляду ч. 2 ст. 175 КПК Франції посилається на норми, що визначають загальний порядок подання та розгляду клопотань під час розслідування [4]. Дещо менший строк для подання клопотань про додаткові процесуальні дії на етапі завершення слідства або дізнання визначений КПК Польщі. Він відповідно до § 5 ст. 321 КПК Польщі становить три дні [5].

Отже, право учасників кримінального провадження на подання клопотань на етапі завершення досудового розслідування, а звідси, обов'язок слідчого, прокурора розглянути такі клопотання ґрунтуються на положеннях закону, які визначають їх процесуальний статус. Процедура подання та розгляду таких клопотань визначена ст. 220 КПК України, тобто – загальна. Тому на етапі завершення досудового розслідування питання щодо подання клопотань учасниками кримінального провадження слідчому, прокурору і їх розгляд мають вирішуватися за вищенаведеними загальними положеннями КПК України.

Література

1. Власова Н. А. Заявление и разрешение ходатайств в ходе предварительного

расследования / Н. А. Власова // Государство и право. – 2006. – №4. – С. 41-47.

2. Фомін С. Б. Відкриття матеріалів іншій стороні кримінального провадження для ознайомлення: чи вирішить новий процесуальний інститут старі проблеми? / С. Б. Фомін // Адвокат. – 2012. – №7 (142). – С. 21-25.

3. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми : Монографія. 2-ге видання, змінене і доповнене / В. О. Попелюшко. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – 600 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс Франції : [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.legifrance.gouv.fr/content/download/1958/13719/.../Code_34.pdf.

5. Кримінальний процесуальний кодекс Польщі : [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

Анотація

***Боржецька Н.Л.* Подання та розгляд клопотань на етапі завершення досудового розслідування. – Стаття.**

У статті аналізуються основні практичні і теоретичні проблеми подання клопотань учасниками кримінального провадження слідчому, прокурору, а також їх розгляду на етапі завершення досудового розслідування. Досліджується зарубіжний досвід вирішення даного питання, а також формулюються пропозиції щодо удосконалення норм кримінального процесуального законодавства України, які визначають порядок подання та розгляду клопотань під час досудового розслідування та процедуру закінчення досудового розслідування, з метою належного забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження України.

Ключові слова: клопотання, подання клопотань, розгляд клопотань, етап завершення досудового розслідування, учасники кримінального провадження

Аннотация

***Боржецкая Н. Л.* Заявление и рассмотрение ходатайств на этапе завершения досудебного расследования. – Статья.**

В статье анализируются основные практические и теоретические проблемы заявления ходатайств участниками уголовного судопроизводства следователю, прокурору, а также их рассмотрения на этапе завершения досудебного расследования. Исследуется зарубежный опыт решения данного вопроса, а также формулируются предложения относительно усовершенствования норм уголовного процессуального законодательства Украины, которые определяют порядок заявления и рассмотрения ходатайств во время досудебного расследования и

процедуру окончання досудебного расследования, с целью должного обеспечения прав, свобод и законных интересов участников уголовного судопроизводства Украины.

Ключевые слова: ходатайство, заявление ходатайств, рассмотрение ходатайств, этап завершения досудебного расследования, участники уголовного судопроизводства

Summary

Borzhetska N. L. Filing and consideration of petitions on the final stage of pre-trial investigation – Article.

The basic practical and theoretical problems of filing petitions by the participants of criminal process to an investigator and a public prosecutor and also consideration of them on the final stage of pre-trial investigation are analysed in the article. Foreign experience of solving this problem is examined, and also suggestions are formulated in relation to the improvement of norms of Criminal Procedure legislation of Ukraine that determine the order of filing and consideration of petitions during pre-trial investigation and procedure of completion of pre-trial investigation with the aim of the proper providing of rights, freedoms and legal interests of participants of criminal process of Ukraine.

Key words: petition, filing petitions, consideration of petitions, the final stage of pre-trial investigation, participants of criminal process

УДК 343.16

Н.Г. Габлей

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Прикарпатського юридичного
інституту Національного
університету
«Одеська юридична академія»

М.С. Манжай

прокурор відділу захисту інтересів
громадян та держави у сфері
земельних відносин управління